

VÁŽENÍ ČITATELIA, PROFESORKY A PROFESORI FILOZOFIE A LOGIKY!

Redakcia časopisu *Filozofia* sa rozhodla obnoviť rubriku *Konzultácie*, ktorá sa už v minulých ročníkoch nášho časopisu príležitostne objavovala. Teraz však táto rubrika dostáva nové poslanie. Má byť pomocníkom učiteľov filozofie a logiky na stredných školách pri ich náročnej práci. Znovuzavedenie týchto predmetov do stredoškolského vyučovania považujeme za počin závažného spoločenského a kultúrneho dosahu a práve tak ako ich učitelia máme bytostný záujem na tom, aby sa filozofia a logika stali maximálne prístupnými a aby ich vyučovanie malo vysokú odbornú i metodickú úroveň. Zvýšenie filozofickej kultúry absolventov našich stredných škôl, ku ktorému by vyučovanie týchto predmetov malo viesť, je dôležitým činiteľom nielen skvalitňovania svetonázorovej výchovy, ale aj vzostupu celej našej národnej kultúry v budúcich rokoch.

V našej pravidelnej rubrike nemienime podávať nejaký prehľadný kurz filozofie a logiky, ale — opierajúc sa o osnovy stredoškolského štúdia týchto predmetov — chceme sa zamerať na objasňovanie niektorých obťažnejších alebo menej známych častí učiva, oboznamovať s novšími názormi na tradičné otázky, orientovať pozornosť na niektoré zaujímavé stránky filozofie a logiky, prostredníctvom ktorých možno prebudiť u študentov hlbší záujem o tieto predmety a podobne.

Obraciame sa na všetkých profesorov a profesorky filozofie a logiky s výzvou na spoluprácu. Boli by sme radi, keby ste boli nápomocní pri tvorbe tejto rubriky. Napíšte nám, na ktoré otázky sa máme postupne zamerať, priebežne sa vyjadrujte o tom, ako Vám pomáhajú uverejňované konzultácie, informujte sa aj o rozličných čiastkových problémoch, na ktoré Vám budeme môcť odpovedať, i kratšie, niekoľkými riadkami. Rozdeľte sa s nami a našim prostredníctvom i so svojimi kolegami s prvými skúsenosťami z vyučovania týchto predmetov, prípadne i s pozoruhodnými námetmi ako urobiť toto vyučovanie čo najprístupnejším a efektívnym.

Naša rubrika nechce a ani nemôže nahrádzať učebnicu filozofie a logiky. Chce byť Vaším pomocníkom a radcom. Predpokladom pre splnenie tohto cieľa je Vaša spolupráca s nami. Veríme, že sa na ňu nespochybnáme márne.

Redakcia

SYSTEM A ŠTRUKTÚRA MARXISTICKEJ FILOZOFIE

MIROSLAV KUSÝ

Keď marxistickú filozofiu posudzujeme z hľadiska jej zaradenia do imanentného dejinného vývoja filozofického myslenia, môžeme ju správne pochopiť len ako učenie, ktoré patrí do prúdu modernej európskej filozofie. V tomto prúde nachádzame dnes tri veľké filozofické smery: marxizmus, existencializmus a novopozitivismus, ktoré

tvoria jeho kulmináčn  body. V mnohých ohľadoch sa navzájom podstatne odlišujú avšak v rámci jedného celkového prúdu moderného filozofického myslenia majú medzi sebou aj určité dôležité styčné body. Tieto styčné body nachádzame v genetickom východisku celého tohto prúdu, v stimulačných faktoroch, ktoré pôsobili na jeho formovanie počas jeho doterajšej existencie a v určitom type modernej filozofickej problematiky, ktorá sa v ňom rieši. Podstatné rozdiely medzi jednotlivými smermi tohto pr du spočívajú v ich rozdielnych teoretických základoch a systémoch, ktoré na nich budujú, v rozdielnych koncepciách zmyslu a poslania filozofie a teda aj v rozdielnych spôsoboch riešenia tej modernej filozofickej problematiky, ktorá im je spoločná.

Pokiaľ ide o spoločné genetické východisko celého tohto pr du, nachádzame ho v týchto rozhodujúcich faktoroch:

1. Celé moderné filozofické myslenie vzniká ako produkt rozkladu klasickej špekulatívnej filozofie, ktorá vrcholí Heglov m v sebe uzavret m systémom „vedy vied“ ako posledným grandióznym pokusom o jej totálne, v szahrnujúce us stavenie. Rozklad Heglovho systému je zároveň presvedčujúcim dôkazom toho, že po Heglovi sa filozofia uŹ nedá budovať v takejto klasickej podobe.

2. Obdobie tohto rozkladu je zároveň obdobím, v ktorom sa v podstate dovŹšil proces oddelovania odborných pozitívnych vied od filozofie. Moderná filozofia si takto musí hľadať svoj vlastný, špecifický predmet skúmania vo vzťahu k nim a musí nájsť nový modus vivendi s rozvinutými odbornými vedami: nemôže k ich problémom a výsledkom pristupovať zo špekulatívnych pozícií „princípov čistého myslenia“, charakteristických pre klasick  filozofiu.

Východiskom rôznych spôsobov prístupu k týmto novým úlohám bola teda odpoveď na otázku: čo zostalo z filozofie po vydelení v šetkých odborných vied?

Klasická filozofia je mŕtva. *Positivistická línia* vyvodila z tohto konštatovania záver, že tým stratila svoje oprávnenie aj ak koľvek špekulatívna filozofická „metafyzika“, zaoberajúca sa takými „pseudoprobľemami“, ako je otázka podstaty bytia, vzťahu medzi hmotou a vedomím, subjektom a objektom atď. To, čo sa dá o svete pozitívne, vecne povedať, vyčerpávajú vo svojom celku odborné vedy. Nová filozofia, pokiaľ má z tohto pozitivistického hľadiska vôbec zmysel, môže vzniknúť len na základni odbornej vedy alebo na základni metavedy. V prvom prípade ide o povýšenie niektorej špeciálnej vedy na univerzálne filozofické učenie, o redukciu celku filozofie do takéhoto odborno-vedného rámca: pripúšťa sa tu iba taká filozofická problematika, ktorá sa dá v tomto rámci riešiť. V začiatoch novopositivistického hnutia takto vznikajú napríklad určité druhy fyzikálneho idealizmu, ktoré stavajú svoje filozofické učenie na modernej fyzike a idealisticky interpretovaný fyzikálny obraz svetového diania stotožňujú s jeho filozofickým obrazom. Iným príkladom tohto typu je behavioristicky orientovaná filozofia, vychádzajúca z biológie človeka a snažiaca sa redukovať špecifick  filozofick  problematiku do fyziologicko-biologickej roviny. V druhom prípade sa filozofia stotožňuje s „logikou vedy“, ako sa o to pokúsil logický pozitivizmus, alebo s jazykovednou sémantikou v podobe tzv. sémantickej filozofie. Podľa tejto interpretácie nemôže byť filozofia ni m viac než logikou a metodológiou vedeckého myslenia alebo analýzou jazyka vedy.

Klasická filozofia je mŕtva. Toto konštatovanie vedie *existencialistick  líniu* k záveru, že úlohou filozofie uŹ nie je budovanie univerzálneho obrazu sveta. Tejto racionálnej úlohy sa ujali odborné vedy a filozofia uŹ medzi nimi nemá miesto. Zostala jej len oblasť iracionálnej existencie človeka vo svete a sveta v človeku, ktor  nemožno vedecky interpretovať, opísať a pochopiť; moŹno ju len prežívať v existenciálnej skúsenosti, či v intuitívnom existenciálnom oziarení. Klasická filozofia pristupovala k v šet-

kému ako k „predmetu skúmania“, ale existencializmus takýto postup považuje za neoprávnený, pre človeka cudzí: predmet skúmania môže vystupovať len ako objekt vo vzťahu k subjektu a mimo tejto relácie o ňom nemožno nič vypovedať. Filozofia existencie preto buduje na neoddeliteľnej jednote subjektu a objektu.

Čo vyvodila *marxistická filozofia* z faktu, že klasická filozofia je mŕtva? Aké závery z neho vyplývajú pre jej predmet a obsah, systém a štruktúru, charakter a poslanie? V akom zmysle tieto jej vnútorné určenia nadväzujú na klasickú filozofiu a v akom ju prekonávajú?

Marxistická filozofia sa plne hlási k vede, rešpektuje jej výsledky pri vytváraní svojich filozofických stanovísk a vychádza z celkového vedeckého obrazu sveta. Z toho však pre ňu nevyplýva pozitivistický záver, že filozofia ako zvláštna samostatná veda tým stratila dôvod k existencii a že je možná len ako privesok, odvodený produkt odborných vied. Marxistická filozofia je ich rovnocenným partnerom, má vlastný predmet skúmania, ktorý nemožno redukovať na predmet skúmania niektorej odbornej vedy, ani na komplexný predmet skúmania všetkých odborných vied dohromady; má vlastný obsah, systém a štruktúru, ktoré nie sú len sumarizovaním a akýmsi lineárnym zovšeobecňovaním toho, čo dosiahli odborné vedy. Marxistická filozofia síce stavia aj na takomto filozofickom sumarizovaní a zovšeobecňovaní, to však samo osebe nie je jej cieľom, ale len jedným z prostriedkov na dosiahnutie vlastných, špecifických cieľov.

Pravda, vo svojej dogmatickej interpretácii sa marxistická filozofia definovala len ako veda o najvšeobecnejších zákonitostiach prírody, spoločnosti a myslenia a v tomto zmysle sa absolutizovala práve jej zovšeobecňujúca úloha. Podľa tejto koncepcie mala marxistická filozofia sumarizovaním a zovšeobecňovaním parciálnych výsledkov odborných vied vytvárať univerzálny obraz sveta. Tento univerzálny obraz sveta mal zas spätne slúžiť odborným vedám ako metodologické vodidlo ich ďalšieho rozvoja: tým bol vlastne kruh spolupráce a vzájomného dopĺňovania sa medzi filozofiou a odbornými vedami uzavretý.

Prekonanie dogmatizmu neznamená, že marxistická filozofia sa zrieka tohto typu svojej väzby s odbornými vedami. Zrieka sa iba jeho absolutizácie a vymedzuje mu tak určité podriadené miesto vo svojom systéme. V súvislosti s mohutným rozvojom vedy v modernom období a s ich prechodom od empirických postupov k stále teoretickejším postupom rastie aj filozofická problematika jednotlivých odborných vied. Filozofické otázky fyziky, biológie a iných prírodných vied, ako aj filozofické otázky politickej ekonómie, sociológie, politológie a iných spoločenských vied majú v marxistickej filozofii nepochybne svoje domovské právo a ona z nich vyvodzuje závery aj pre svoj filozofický obraz sveta. Tieto filozofické otázky sa však dnes kladú a skúmajú v inej, základnejšej rovine, než to pripúšťal dogmatický marxizmus. Nejde tu už len o väzbu filozofie na výsledky odborných vied, ale aj o filozofické skúmanie východiskových predpokladov, z ktorých jednotlivé vedy vychádzajú, na ktorých stavajú svoje postupy a závery. Nejde teda o akési automatické a nekritické „zovšeobecňovanie dosiahnutých výsledkov“ odborných vied, ale o kritickú filozofickú previerku týchto výsledkov; nejde o akúsi mechanickú filozofickú prácu so systémom poznatkov, ktorý by odborné vedy predkladali filozofii ako niečo dané a zavŕšené, čo by mala posvätné prijímať bez akýchkoľvek výhrad a pochybností, ale o špecifické filozofické postupy na hraniciach týchto systémov vedeckých poznatkov, ktorými sa analyticky skúma ich nosnosť, konzistentnosť a konzekvence.

Pravda, toto všetko môže marxistická filozofia robiť iba za predpokladu, že jej predmet skúmania nie je iba trpným rozšírením predmetu odborných vied a jej systém

iba sumarizovaním ich systémov. Jej špecifičnosť nie je v tom, že sa pozerá na svet širšie, všestrannejšie, všeobecnejšie ako ktorákoľvek odborná veda, že ho teda najviac skúma ako konkrétnu totalitu, ale v tom, že sa na svet pozerá z iného zorného uhla ako odborné vedy. *Predmetom marxistickej filozofie je vzťah medzi človekom a svetom.* Odborné vedy vypovedajú o jednotlivých faktoroch tohto vzťahu, t. j. skúmajú svet ako taký, s jeho imanentnými zákonitostami, skúmajú ľudský svet, vytvorený človekom a skúmajú aj samého človeka ako prírodnú a spoločenskú bytosť. Ich hranicou je konkrétna totalita sveta ako objektu. Marxistická filozofia prekračuje túto hranicu tým, že do tejto konkrétnej totality sveta zahrnuje aj subjekt ako jeho imanentnú zložku, že v jej výpovediach o svete je subjekt podstatne obsiahnutý — práve tak, ako do jej výpovedí o subjekte vstupuje vonkajší svet. Jej východiskom je teda dialektika subjektu a objektu pri filozofickej rekonštrukcii konkrétnej totality univerza.

Takáto jednota subjektu a objektu je sama osebe aj existencialistickým východiskom. Zatiaľ čo však teoretickým zdrojom tohto existencialistického stanoviska je husserlovská fenomenológia (ktorá pripúšťa vonkajší svet len ako objekt pre subjekt), teoretickým základom marxistického stanoviska je tu materialistická ontológia. Táto ontológia vychádza z predpokladu imanentného materiálneho bytia vonkajšieho sveta ako objektu. To znamená, že svet jestvuje aj mimo subjektu a nezávisle od neho. Hoci teda bezprostredným východiskom filozofie môže byť iba vzťah subjektu a objektu, marxistická filozofia dospieva od tohto vzťahu a jeho prostredníctvom k teoretickému chápaniu sveta ako osebe jestvujúceho univerza. Vzťah subjektu a objektu je v jej pochopení zasadený do rámca tohto univerza, je z neho odvodený a ním sprostredkovaný. Svet teda jestvoval pred človekom, kým človek ako subjekt môže jestvovať iba v rámci sveta; svet vo svojom materiálnom bytí jestvuje nezávisle od človeka, zatiaľ čo človek ako subjekt jestvuje iba v závislosti od sveta.

Máme tu teda *dva typy sprostredkovanosti*, ktoré marxistická filozofia berie do úvahy. *Prvý typ* sprostredkovanosti vyplýva z toho, čo nám je bezprostredne dané. Bezprostredne je nám daná jednota subjektu a objektu a svet je teda pre nás sprostredkovaný len cez túto jednotu: všetko, čo vieme o svete, vystupuje ako nejaká subjektívna danosť, t. j. ako zážitok, poznatok, hodnotenie subjektu. *Druhý typ* sprostredkovanosti je systémovo-teoretickej povahy. Vo svojom systéme marxistická filozofia prekračuje hranice bezprostrednej jednoty subjektu a objektu a kladie si otázku, čo túto jednotu objektívne podmieňuje, čo umožňuje jej existenciu, ako a na základe čoho je vôbec možná. Dochádza k záveru, že táto jednota, ktorá sa nám javí ako bezprostredná, je sama osebe geneticky tiež sprostredkovaná a odvodená. Preto najvyššou, všezahrnujúcou konkrétnou totalitou nie je jednota subjektu a objektu, ale to, čo túto jednotu podmieňuje, čo je jej zdrojom: je to svet, univerzum vo svojom materiálnom bytí.

Predpoklad univerza ako najvyššej, všezahrnujúcej konkrétnej totality je kozmocentrickým predpokladom a marxistická filozofia v tomto zmysle vystupuje ako systém kozmocentrického materializmu. Práve rámcom tohto systému je potom determinovaný aj marxistický výklad všetkých základných rovín vzťahu medzi človekom a svetom. Každý z týchto rovín zodpovedá *určitá základná systémová súčasť* marxistickej filozofie. Sú to: dialektický materializmus, historický materializmus, marxistická filozofia človeka, marxistická teória poznania a marxistická teória hodnôt.

Medzi súčasnými marxistickými filozofmi sa vedú *spory o kozmocentrické alebo tzv. antropocentrické chápanie marxistickej filozofie* v jej celku. Ak sa postavíme na kozmocentrické stanovisko, bude logickým východiskom celého systému marxistickej filozofie dialektický materializmus ako ontologické učenie o konkrétnej totalite univer-

za. Ak sa postavíme na antropocentrické stanovisko, bude zas takýmto systémovým východiskom marxistická filozofia človeka. Pravda, tu zďaleka nejde len o formálny problém, čo postavíme na začiatok systému marxistickej filozofie, v akom poradí usporiadame jej vnútroštruktúru. Tu ide o dôležitú otázku chápania celého systému, o otázku výkladu zmyslu a charakteru marxistickej filozofie. Ontologické východisko systému determinuje povahu všetkých ostatných systémových súčastí, tvorí rámec ich systémovej interpretácie.*

Kozmocentrické chápanie systému marxistickej filozofie — z ktorého vychádzame aj v tejto stati — je v istom zmysle pokračovaním a rozvinutím klasického materialistického ontologického východiska. *Dialektický materializmus* v tomto poňatí vystupuje ako marxistická transformácia klasickej materialistickej *ontológie*, ktorá vymedzovala materialistické princípy bytia osebe jestvujúceho univerza. Pravda, klasická ontológia kládla problém bytia ako problém „toho, čo trvá uprostred zmien“. Dialektický materializmus kvalitatívne prekonáva práve tento metafyzický pojem bytia: na rozdiel od klasickej ontológie nechápe bytie ako niečo stále, trvalé a nemenné, ale skúma zákonitosti imanentných zmien a vývoja materiálneho bytia sveta. Na tomto základe vytvára dialektický materializmus marxistický filozofický model dynamickej štruktúry skutočnosti v jej celku, podáva východiskovú ontologickú interpretáciu konkrétnej totality univerza, včítane človeka a celého ľudského sveta, vytvoreného z prírody človekom.

Klasická ontológia bola v sebe uzavretým učením o „čistom bytí osebe“. Predmarxistický materializmus ju budoval na naiвне realistickom predpoklade, že sa sveta priamo zmocňujeme v jeho ontologickom bytí a že v našom zmocnení sa sveta zostáva teda svet taký, aký je sám osebe. Základnou formou tohto zmocnenia sa sveta tu mala byť pasívna kontemplácia, nazeranie sveta v jeho ontologickej podstate. Dialektický materializmus prekonáva klasickú ontológiu aj v tomto ohľade. V jeho chápaní sa človek sveta zmocňuje vo svojej praktickej činnosti, ktorá má ontotvornú povahu a v ktorej vzniká premena „bytia osebe“ na „bytie pre nás“. Toto „bytie pre nás“ je ľudský svet, t. j. svet, vytvorený človekom zo „sveta osebe“. Zákonitosti tohto ľudského sveta majú svoju špecifickú povahu, ktorá je daná účasťou ľudského subjektu na jeho bytí a na formovaní tohto jeho bytia. Základnou rovínou, v ktorej marxistická filozofia skúma špecifické zákonitosti ľudského sveta v jeho celku, je *historický materializmus* ako učenie o marxistickom dejinnom determinizme. Človek jestvuje vo svete ako spoločenská bytosť, a preto špecifickú podstatu jeho ľudského sveta môžeme pochopiť iba vtedy, keď ho berieme do úvahy v dejinných spoločenských rozmeroch. Pravda, spoločenské bytie človeka je súčasťou materiálneho bytia univerza vôbec a v tomto zmysle jeho východiskovú ontologickú zákonitosť odhaľuje už dialektický materializmus. Historický materializmus však nie je len akousi aplikáciou dialektického materializmu na dejiny a na spoločnosť (takáto „aplikácia“ je totiž obsiahnutá už v samostatnom ontologickom kontexte dialektického materializmu, v ktorom dejiny a spoločnosť vystupujú ako súčasť bytia univerza). Historický materializmus je prechodom do inej roviny filozofického bádania: skúma sa tu dejinná podstata špecifického ľudského sveta v jeho imanentnom zákonitom vývoji.

Ľudský svet — to je druhá, umelá príroda, vytvorená človekom. Súčasťou tejto umelej prírody sú však nielen predmety, ktoré človek vyrobil z prírodných látok v pro-

* Čitateľovi, ktorý sa chce bližšie zoznámiť s podstatou tohto sporu medzi kozmocentrickým a antropocentrickým chápaním systému marxistickej filozofie, odporúčam prečítať si záznam z diskusie na valnom zhromaždení Slovenskej filozofickej spoločnosti, uverejnený v 3. č. tohto časopisu.

cese svojej materiálnej produkcie; jej súčasťou sú aj všetky ostatné výtvary jeho duchovnej produkcie (spoločenské vedomie), ako aj objektívne dôsledky vzájomného spojenia a prelínania sa oboch týchto produkcií v spoločenskom živote ľudí: sú to predovšetkým určité objektívne spoločenské vzťahy a štrukturálne väzby medzi ľuďmi. Ľudia síce svojou činnosťou produkujú aj celý svoj ľudský svet, tento ich produkt sa však oddeľuje od každého svojho individuálneho tvorca, žije relatívne samostatným životom a nadobúda nadindividuálnu podobu akéhosi hypostazovaného, osebe jestvujúceho všeobecna: napr. triedy, národa, štátu a pod. Historický materializmus skúma zákonitosť tejto sebaprodukcie ľudskej spoločnosti v celku ľudského sveta, dejinný pohyb jeho základných štrukturálnych zložiek, dynamiku ich vzniku, rozvoja a prechodu v nové zložky v dialektickom pohybe celkovej spoločenskej štruktúry. Nezaobrá sa však človekom ako individuom, ako aj osebe jestvujúcim subjektom týchto štrukturálnych väzieb a vzťahov v ľudskom svete. Pre historický materializmus je človek ako individuum len zložkou vyšších spoločenských síl (tried, národov, štátov, výrobných síl a výrobných vzťahov atď.), ktoré vstupujú do celkovej štruktúry spoločenského diania. Historický materializmus sa nezaobrá človekom: zaoberá sa dejinným determinizmom spoločenskej podstaty ľudského bytia v ľudskom svete. To nie je jeho nedostatok, jednostrannosť a pod.; to je celkom oprávnená marxistická interpretácia jednej roviny vzťahu medzi človekom a svetom.

Táto rovina umožňuje pochopiť spoločenskú podstatu bytia človeka vo svete. Lenže celá vec má aj ďalšiu stránku, inú rovину, ktorá už prekračuje hranice historického materializmu. Dialektický materializmus vysvetľuje človeka z hľadiska materiálneho bytia univerza; historický materializmus ho vysvetľuje z hľadiska tej spoločenskej štruktúry, do ktorej je človek v dejinách začlenený. Opačným pohľadom na vec je teda skúmanie tej osobnej, subjektívnej problematiky človeka ako individua, ktorá vyplýva z jeho postavenia v spoločnosti a vo svete, t. j. skúmanie imanentnej podstaty človeka v jeho subjektivite a individualite. To je špecifická úloha ďalšej základnej súčasti marxistickej filozofie — tzv. *filozofickej antropológie* alebo marxistickej *filozofie človeka*. Táto súčasť sa v celkovom systéme marxistickej filozofie dnes ešte len začína komplexne rozvíjať, hoci jej základy možno nájsť už v autentickom dedičstve klasikov marxizmu (predovšetkým v dielach mladého Marxa).

Pravda, v kozmocentrickej interpretácii marxistickej filozofie je človek ako individuum zároveň determinovaný všetkými tými vyššími celkami, do ktorých je začlenený a ktoré tvoria hierarchiu konkrétnej totality univerza. To znamená, že marxistická filozofia človeka musí pri svojom skúmaní špecifickej podstaty ľudského individua vychádzať aj z historickomaterialistického vymedzenia spoločenského bytia človeka a z dialektikomaterialistického vymedzenia jeho prírodno-ontologického bytia vôbec. Z toho však nevyplýva, že problematiku tejto filozofie človeka možno bez zvyšku previesť z antropologickej roviny do roviny historickomaterialistickej alebo ontologickej. Iba v antropologickej rovine sa človek vo svojej individualite stáva zvláštnym a komplexným predmetom filozofického skúmania. To, čo v ontologickej a historickomaterialistickej rovine vystupuje ako všeobecný prírodný a spoločensko-dejinný determinizmus, sa v antropologickej rovine stáva špecifickým problémom ľudskej vôľovej a cieľavedomej činnosti, slobody človeka, konfliktných situácií, v ktorých sa individuum rozhoduje atď.

Dialektický materializmus, historický materializmus a marxistická filozofia človeka sú tri také základné súčasti marxistickej filozofie, ktorých predmetom je určitá konkrétna totalita vo svojom celku: je to konkrétna totalita univerza, konkrétna totalita ľudskej spoločnosti a konkrétna totalita človeka. V kozmocentrickom chápaní sú tieto

totality hierarchicky usporiadané: nižšia z nich predstavuje vždy totalitu v totalite a je preto zároveň vyššou determinovaná (ako jej súčasť a zároveň špecifická (ako určitá relatívne samostatne jestvujúca totalita). Ďalšie dve základné súčasti marxistickej filozofie — marxistická teória poznania a marxistická teória hodnôt — sú v tomto zmysle netotalitné, abstraktné filozofické disciplíny, zaoberajúce sa určitou zvláštnou stránkou vzťahu človeka k svetu.

Marxistická teória poznania (gnozeológia) hovorí o poznávacej rovine tohto vzťahu, t. j. o tom, ako sa v tejto poznávacej rovine stáva „bytie osebe“ „bytím pre nás“, ako sa človek zmocňuje sveta vo svojom myslení a poznaní, ako doň preniká a ako ho postupne ovláda. Skúma vzťah človeka k svetu ako vzťah medzi subjektom a objektom poznania. Východiskom marxistického výkladu zákonitostí ľudského poznania je prax vo svojej ontotvornej, historickomaterialistickej i antropologickej určenosti. Táto prax zároveň predstavuje stimulačný zdroj, kritérium a cieľ ľudského poznania: poznávacia činnosť tu vystupuje ako špecifická aktivita človeka, zameraná na uspokojovanie praktických ľudských potrieb. Poznanie je vo svojej podstate praktickým existenčným prostriedkom ľudského bytia v spoločnosti a vo svete. Z tohto hľadiska marxistická teória poznania analyzuje problém jednotlivých poznávacích postupov, problém vývoja ľudského poznania, problematiku tzv. vedeckého poznania, problém pravdy a jej kritérií atď.

Marxistická teória hodnôt (axiológia) je filozofická disciplína, ktorá sa v rámci systému marxistickej filozofie ešte len začína konštituovať. Ide tu však o špecifickú filozofickú problematiku, ktorú nemožno bezo zvyšku zredukovať do roviny ontologickej, gnozeologickej, sociologickej či antropologickej, hoci s nimi všetkými veľmi úzko súvisí. Hodnotiaci postoj je zvláštna rovina vzťahu človeka k svetu; človek v nej prisdazuje predmetom, javom udalostiam, ideám určité hodnoty, napríklad dobré a zlé, krásne a ošklivé, užitočné a neužitočné, vznešené a nízke atď. Sú to hodnoty estetické, etické, politické, ekonomické a pod. Človek zaujíma tieto svoje hodnotiace postoje v súvislosti s uspokojovaním veľmi diferencovaných ľudských potrieb, ktoré subjektívne stimulujú jeho aktivitu a zameriavajú ju v určitých smeroch. Marxistická axiológia, ktorá dnes začína vznikať, hľadá materialistickú odpoveď na otázku pôvodu hodnôt, skúma dialektiku vzťahu medzi subjektívnou a objektívnou stránkou každého hodnotiaceho postoja, skúma jeho všeobecné zákonitosti. Jej teoretické rozpracovanie je neobyčajne dôležité nielen preto, aby sa zaplnila určitá medzera v komplexnom filozofickom postihnúť vzťahu medzi človekom a svetom, ktorá sa v marxistickej filozofii začala výrazne prejavovať v súvislosti s rozvojom filozofickej antropológie; okrem toho je systematická axiológia nevyhnutná ako teoretický základ tých disciplín, v ktorých patrí kategória hodnoty medzi centrálné kategórie: je to napríklad marxistická etika, estetika, literárne vedy, historiografia, teória štátu a práva, ideológia vôbec, politika a politológia atď.

Uvedených päť základných súčastí systému marxistickej filozofie predstavuje päť špecifických oblastí základného filozofického výskumu, ktoré nemožno navzájom zredukovať a previesť do nejakej jednej spoločnej roviny. Napriek tomu tu však jestvujú určité spoločné teoretické a metodologické princípy a štrukturálne väzby, ktoré všetky tieto filozofické disciplíny viažu v jeden *systém marxistickej filozofie*. Marxistická filozofia v tomto zmysle vystupuje (na rozdiel od neopozitivismu alebo existencializmu) ako systematická filozofia, ktorá sa usiluje v sebe zahrnúť všetky základné roviny vzťahu medzi človekom a svetom a vytvorí tak relatívne vyčerpávajúci filozofický model univerza a postavenia človeka v ňom.

